

The Precariat Sociology: The Case of Paid Teachers

Mustafa Günerigök*, Kübra Oğur**

Article Info

DOI:

Article History:

Received 21/12/2018

Revised 26/12/2018

Accepted 27/12/2018

Keywords:

Precariat,
Precarity,
Paid Teachers,
Guy Standing

Article Type: Research Article

Abstract

This research was carried out in order to examine the situation of the paid teachers according to the sociology of precarnation. Prekarya is a sociology of post-capitalism that aims to identify a growing precarious mass in the world. In the context of this sociological imagination interviews were conducted with teachers who worked in Mus as a paid teachers in 2017-2018 education year. In the study, in-depth interview technique, which is a qualitative research method, was used. In the study, it was seen that paid teachers are not satisfied with their wages and personal rights, they are worried about their future, they have low commitment to the profession and they feel very precariously insecure. Therefore, it was found that paid teachers have serious signs of the sociology of precarnation.

Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği

Makale Bilgisi

DOI:

Makale Geçmişi:

Geliş 21/12/2018

Düzeltilme 26/12/2018

Kabul 27/12/2018

Anahtar Kelimeler:

Prekarya,
Güvencesizlik,
Ücretli Öğretmenler,
Guy Standing

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Öz

Bu araştırma ücretli öğretmenlerin içinde buldukları durumu prekarya sosyolojisine göre incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Prekarya, dünyada giderek genişleyen güvencesiz kitleyi tanımlamayı hedefleyen bir postkapitalizm sosyolojisidir. Bu sosyolojik tasavvur doğrultusunda 2017-2018 eğitim yılında Muş ilinde ücretli olarak görev yapan öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi içinde yer alan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, ücretli öğretmenlerin ücret ve özlük haklarından memnun olmadıkları, geleceklerinden endişe ettikleri, mesleğe olan bağlılıklarının düşük olduğu ve kendilerini çok ciddi bir şekilde güvencesiz hissettikleri görülmüştür. Bu nedenle ücretli öğretmenlerin prekaryalaşma sosyolojisine dair ciddi emareler taşıdıkları saptanmıştır.

*Corresponding Author: Ass.Prof.Dr., Muş Alparslan University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Muş-Turkey. (m.gunerigok@alparslan.edu.tr).

** Muş Alparslan University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology graduate.

Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği

GİRİŞ

Prekarya, küresel dünyada henüz oluşum sürecinde olan bir postkapitalizm sosyolojisidir. Prekarya sosyolojisi birçok alanla seçici yakınlık içindedir. Sözelimi prekarya kimdir? Yeni bir sosyal sınıf/tabaka mı? Söz konusu sosyoloji neden gittikçe büyümektedir? Prekarya sosyolojisine hangi gruplar/topluluklar giriyor? Prekarya insanlığı nereye doğru kanalize etmektedir? Prekarya tehlikeli bir sosyoloji mi? Prekarya, tarihsel bir kavram/paradigma mıdır? Prekarya bir kavram/paradigma olarak tarihselleştirilebilmiş midir? Bu alanın yoksullukla, kapitalizmle veya modernlikle ilgisi nedir? Bu sosyolojinin büyümesini önemsemeli miyiz (Standing, 2014: 9)? Soruları çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla burada genel olarak şunu ifade edebiliriz ki yeni bir alan olarak ortaya çıkan bu sosyolojinin sınırları sosyal bilimlerin birçok alanını kapsayacak kadar geniştir. Prekarya ile birlikte sanki modern küresel/kapitalist sosyolojinin aynasının içinden geçiyor gibiyiz. Modern kapitalizmin görünüşte güvenilir olan sosyolojisinin özellikle sosyo-ekonomik açıdan evreninin tersyüz olduğunu ve bu bağlamda katı olan her şeyin buharlaşmaya başladığını görebiliriz. Bu iddialı girişe rağmen prekarya sosyolojisi üzerine yeni ve gelişen bir kanon olduğu için henüz çokça kabul gören bir tanımla yapılmış değildir.

Bu araştırma yazısı, yukarıda ifade edilen sorulardan ilhamla kendi sorularını oluşturarak; İngiliz akademisyen Guy Standing'in *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* (2017) ve *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa* (2017b) kitaplarında yer alan prekaryanın küresel kapitalizmin sosyolojisi bakımından açıklama/tanımlama/yorumlama kapasitesini ve prekaryayı özneleştirici iddiaları doğrultusunda Muş ilinde Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı okullarda ders ücreti karşılığında çalışan "ücretli öğretmenler" örneği üzerinden tartışmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışma evrenimizin kapsamı Muş merkez ile sınırlıdır.

1. PREKARYA SOSYOLOJİSİ NEDİR?

Küresel kapitalizmin sosyal yapılarda meydana getirdiği değişimler "risk toplumu" (Beck), "tüketim toplumu" (Baudrillard), "ağ toplumu" (Castell) ve "postfordizm" (Lash ve Urry) benzeri sosyolojik modellerle açıklanmaya çalışılmıştır (Günerigök, 2018). Bir alt sosyolojik disiplin olarak prekarya, bu sosyolojik modellerle yakınlık içindedir ve toplumsal yapının uçlarına doğru sürüklenen savunmasız (bırakılan) bireyleri konu edinir. İlk kez Fransa'da bir grup sosyolog tarafından, işsiz ve düzensiz çalışanların mücadelelerindeki ortaklıkları vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Prekarya, Türkçeye “güvencesizlik” olarak tercüme edilen precarite (Fransızca), precarity/precarioussness (İngilizce) ile tarihsel kapitalizmin ürünü olan proletariat/proletarya terimine dayanmaktadır (Kutlu, 2018). Standing (2017: 21)’e göre prekarya kavramı, “precarious (güvencesiz)” sıfatı ile “proletariat (proletarya)” isminin birleşmesiyle oluşan yeni bir terimdir. Kavramın etimolojik kökenleri Latince “dua etmek” anlamına gelen precor sözcüğüne dayanmaktadır. İçinde iki anlam barındırmaktadır. Dua etmeyi gerektirecek kadar çaresizlik (Oğuz, 2011:11) içinde olmak ve toplumsal eyleme “çağırma”/“davet etmek”, “yardım talep etmek” ve “kendi varlığının bilincinde olmak” gibi anlamlar içerir (Baykan, 2009:39). Evrensel insanlık durumuna gönderme yapmaktadır. Kavramı çalışma sosyolojisiyle ilişkili olarak kullanan ilk sosyolog Pierre Bourdieu’dur. O, daha sonra prekaryayı çok geniş örüntülerle ilişkilendirmiştir. Ayrıca prekarya’nın entelektüel anlamdaki öncülleri arasında Michel Foucault, Jürgen Habermas, Guy Standing, Ulrich Beck, Zygmunt Bauman, Richard Sennett, İmparatorluk adlı çalışmanın yazarları Michael Hardt ve Tony Negry’i ve arka planda Hannah Arendt’i sayabiliriz (Standing, 2017: 13).

Prekarya kavramı kullanımsal açıdan farklı ülkelerde/coğrafyalarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Almanya’da sadece geçici (cüz’î bir ücret karşılığı çalışan) işçileri değil, herhangi bir toplumsal entegrasyon umudu bulunmayan işsizler de bu kavramın kapsamına girmektedir (Standing, 2017: 24). Kavram bu bağlamda risk toplumu felsefesine özgü anlamlara sahiptir. Başka bir ifadeyle Alman sosyolog Ulrich Beck’in risk toplumu sosyolojisi bu doğrultuda okunabilir. Zira Beck’in söylemi prekaryayı kuşatan bir yerde durmaktadır. Risk toplumu belirsiz, kırılgan bir sosyo-ekonomik ve politik ilişkilerin düşünömsel olarak kurgulandığı bir toplumdur. Risksel yapısından dolayı ortaya çıkan “belirsizlik”/“müphemlik” prekaryanın kimliği konusunda da temel belirleyici faktörlerden biridir (Günerigök, 2018). Tarihsel/sosyolojik bir özne olarak prekarya, risk toplumunda, kendi aidiyetsizliğini daha çetrefilli bir şekilde hisseder. Yanı sıra iş olanakları ve sosyal sigorta benzeri korunma sistemlerinin kırılgan yapısı dolayısıyla kendi durumunu iyileştirme imkânından mahrum kalır. Özetle prekarya, geç kapitalist toplumunun ürettiği risklerden en fazla etkilenen öznelerden biridir.

Prekarya, yaygın şekilde kullanıldığından beri anlamında değişiklikler oldu. İtalya’da bilimsel muhitlerde prekarya kavramı, insanların güvencesiz/sigortasız işlerde çalışmasının da ötesinde bir hayat tarzı olarak güvencesiz bir varoluş anlamında kullanılmaktadır. Japonya’da bu terim bir zamanlar “çalışan yoksullar” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanıldığı görölmektedir (Standing, 2017: 24-25). Fransız sosyologlar ise “geçici”/“mevsimlik” işçileri tarif etmek için prekarya kavramına başvurmuşlardır. Fransız sosyologların çalışmalarında prekarya; üretimin dışına itilerek

güvencesizleşen emek dolayımında tanımlanırken, İngiliz akademisyen Standing'in yaklaşımında kavram, doğru üretim ilişkileri içerisinde vasıfları önemsizleştirilen ve işini kaybetme tehdidiyle sindirilen nitelikli emeğin irdelenişi noktasına doğru bir değişim geçirmiştir. Bourdieu, prekaryayı hegemonyanın yeni bir türü olarak tanımlamakta ve küreselleşme ile işgücü piyasalarının parçalanmasının yeni ve güvencesiz bir çalışan grubunu ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Buna göre prekarya modern dünyada her yerdedir: Özel sektörde, geçici ve vekillik görevini artıran kamu sektöründe, endüstriyel şirketlerde, kültürel üretim ve yayım kurumlarında, eğitimde, gazetecilikte, medyada vs., yerlerde benzer sosyolojiler üreten bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bourdieu, 2006: 70). Bourdieu'nun yaklaşımında prekarya kapitalistleşme sürecinde tevekküle zorlanmış çalışan bireylerdir. Sistem, Bourdieu'nun "korkunun yapısal şiddeti" adını verdiği bir baskı mekanizmasıyla, bireyde daha iyi bir iş bulamayacağı korkusunu üreterek söz konusu olanı çalışmaya zorlamaktadır (Çolak, 2015: 29).

Prekarya küreselleşmenin ürünüdür. 1980'lerde ortaya çıkan emek piyasasındaki esneklik politikaları bu olgunun ortaya çıkmasında belirleyici niteliktedir. Küreselleşme insan hayatına nüfuz ettikçe güvencesiz işlerde çalışanların sayısı katlanarak çoğalmaya başlamıştır. Esnek emek ve bu doğrultudaki politikalar yayılırken eşitsizlikler de artmış ve sanayi toplumunun temelindeki sınıf yapısının yerini bu yapıdan daha karmaşık ama sınıftan kesinlikle bağımsız olmayan bir yapı almıştır (Standing, 2017, 19,20). Standing'e göre genel olarak prekarya; işçi sınıfı, orta sınıf ya da proleteriyadan bir kesit değildir. Sosyal bir durumdan daha fazla bir şey olarak görünen bu güvencesizlik hâli için oluşum halinde olan bir sınıftır diyebiliriz. Standing, prekaryayı tanımlarken modern toplumsal bağlamı temel olarak kabul ettiği için Beck ile paralel bir yerde durmaktadır. Beck'e göre toplumsal varoluşta temel birim bireydir. Diğer bir ifadeyle Beck, teorisini birey üzerine kurguladığı için risk toplumu Marksist anlamda sınıflı bir yapı değildir. Dolayısıyla prekarya ile proleterya arasında akışkan bir fay hattı kurmak zor gibi görünmektedir. Beck'in yaklaşımından hareketle prekaryayı post-proleterya olarak tanımlamak bu sosyolojinin felsefesine daha uygun bir yaklaşım biçimidir.

Prekarya, uzun vadeli herhangi bir maaş, statü veya çeşitli hakları olmayan güvencesiz, kimliksiz ve önemsiz bir varoluşa sahip vatandaşlar olarak tanımlanmaktadır. Daha doğrusu bu vatandaş türü, iş temelli yani çalıştıkları işe dair herhangi bir kimliğe/statüye sahip değildir. Prekarya; geleceği olmayan güvencesiz geçici işlerde çalışmaktadır ve yaptığı işin bir geleceği olmadığını iyi bilmektedir; kendilerini geliştirme ya da kariyer yapma fırsatı da bulunmamaktadır. Mesleki bir grup, topluluk veya bir cemaate ait değildir. Kolektif anlamda bir aidiyetleri yoktur. Etik kurallar, davranış normları, karşılıklılık ve dayanışma gibi duygulara çoğu zaman sahip değildir. Sendikal haklardan ve sigortaya

dayalı güvencelerden yoksundur. Prekarya, içinde bulunduğu esnek iş ve işe bağlı güvencesizlik nedeniyle kendini kısıtlanmış ve engellenmiş hissetmektedir. Güvencesizlik temelde güven ilişkilerinden yoksun olma durumuyla ilgili olduğundan prekarya güvencesiz ilişkiler içerisindedir. Prekaryanın yukarıya doğru yükselmek adına herhangi bir umudu da bulunmamaktadır. Prekaryanın ilişki ağlarının zayıf, gelişmemiş olması ve yukarıya doğru hareketliliğinin olmaması dolayısıyla prekarya çok fazla sömürülmektedir ve çevreden soyutlanmaktadır. Bu bağlamda prekarya modern yabancılaşmanın farklı bir versiyonudur (Standing, 2017: 20-43). Sonuç olarak bu kanonda toplumsal kurumlardan/sistemlerden dışlanmış, toplumsal ağlarda kendileri için korunaklı bir alan ele geçirememiş bireyler söz konusudur. Bu bireyler, proletarya tarzı bir şekilde sınıflandırılabilir değildirler. Ortak eylem temelli kolektif var olma biçimlerinden (sendikal örgütlenme içerisinde hak talebinde bulunmaktan) de mahrum bırakılmışlardır.

Prekaryaya dair yapılan tanımlardan biri de yurttaşlık ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki dışlanmışlık olarak tanımlayabileceğimiz “kısmî vatandaşlık” (denizen) kavramıdır. Kısmî vatandaş, o ya da bu sebepten normal vatandaşlara göre daha sınırlı haklara sahip kişilere verilen isimdir. Prekaryayı medenî, kültürel, sosyal ve ekonomik haklardan mahrum olan ‘denizen’ kavramıyla bütünleştiren Standing’in (2017, 31) bu fikrini başka kontekstlere doğru düşünerek genişletebiliriz. Bu bağlamda prekaryanın prekaryalaşması süreçle alakalı bir durumdur. Prekaryalaşmak “güvencesiz bir varoluş süreci içinde yaşamaya neden olan baskılara maruz kalmak ve bu deneyimlerin içinden geçmek demektir.” Bu durumu güvencesiz koşullarda hayatta kalmak ve yaşamını sürdürmek için her türlü baskıya ses çıkarmayıp koşulsuz itaat etmek şeklinde de açılabiliriz. Dolayısıyla prekarya içinde bulunduğu sosyolojik risksel durumu zorunlu olarak içselleştirerek prekaryalaşmaktadır (Standing, 2017: 36).

2. PREKARYA VE GEÇİCİ ÖĞRETMENLER

Türkiye’de 1980 sonrası neoliberal uygulamalara bağlı üretimde esneklik politikaları benimsendiği ve bu doğrultuda özel ve kamuya ait sektörlerde bu politikanın tercih edildiği görülmektedir. Kamusal alandaki esnek istihdam uygulamaları eğitim alanında da kendini göstermiştir. Bilindiği üzere Türkiye’de öğretmenlere ilişkin üç istihdam biçimi yaygınlık kazanmıştır: kadrolu öğretmen, sözleşmeli öğretmen ve ücretli öğretmen. Birinci statüde olan kadrolu öğretmenler aslî ve sürekli bir istihdamı ifade etmektedir. Sözleşmeli öğretmenler esnek istihdamın ilk örnekleridir. Sözleşmeli öğretmenler de prekarya sosyolojisi dâhilinde tartışılması gereken yarı güvencesiz sınıfı oluşturmaktadır. Sözleşmeli öğretmenler ile ilgili MEB zaman zaman çeşitli

değişikliklere gitmiş ve bu kadro türü ile ilgili ciddi bazı düzenlemeler yapmıştır. Konumuzun sınırlılığından dolayı bu sınıf üzerinde burada herhangi bir tartışmaya girmeyeceğiz.

Son istihdam türü olan ücretli öğretmenlik uygulaması ise Devlet Memurları Kanunu'nun 89. maddesinde "Her derecedeki eğitim ve öğretim kurumları ile üniversite ve akademi (askerî akademiler dâhil), okul, kurs veya yaygın eğitim yapan kurumlarda ve benzeri kuruluşlarda öğretmen veya öğretim üyesi bulunmaması hâlinde öğretmenlere, öğretim üyelerine veya diğer memurlara veyahut açıktan atanacaklara ücret ile ek ders görevi verilebileceği" şeklinde karar verilmiştir. Bu durum, 01.07.2006 tarihli 11350 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile de yürürlüğe girmiştir. Verilen kararda öğretmen yetersizliği durumunda yüksek öğretim mezunu olan kişiler, ders ücreti karşılığında öğretmen olarak görev alabileceklerdir. Bu bağlamda Milli Eğitimin bünyesinde bulunan okullarda ücretli öğretmen istihdamında karar kılanlar il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri olmaktadır. Ücretli öğretmenler çalıştıkları ders saati karşılığında ücret almakta ve buna bağlı olarak sigorta primleri yatmaktadır. Düşük ücret, düşük prim ve önemli sağlık hizmetlerinden yararlanamama gibi somut sıkıntıların olduğu apaçık ortadadır. Ücretli öğretmenlere ilişkin net bir sayı bulunmamaktadır. Bu duruma; istihdamın güvencesiz, geçici, süresiz olması sebep olmaktadır (Polat, 2013: 68-70).

Eğitimde esneklik politikalarının amacı en az harcamayla en fazla fayda elde etmektir. Bunun için başvurulan yöntemlerden biri eğitim personellerinin sayısını azaltmaktır. Türkiye'de bu durum bir ara formülle çözümlenmiştir. Formasyon olarak eğitimci/öğretmen olmaya ehil olan bireyler geçici bir şekilde çalıştırılmaktadırlar. Bu formül, artan nüfusa koşut olarak artan öğretmen ihtiyacını esnek eğitim politikalarından uzaklaşmadan öğretmen sağlamayı hedeflemektedir. Ne ki bu durum çalışan bireyler açısından kimi sorunları beraberinde getirmekte ve bu sorunlar dolayısıyla eğitim faaliyetleri de amaçlanan kazanımlara ulaşma noktasında düşük performans sergilemektedir. Ücretin düşük olması, iş güvencesinin olmaması, bulunduğu kuruma geçici bir süreliğine katılması gibi sorunlar öğretmenin meslekî performansını olumsuz etkilemektedir.

Öğretmenlerin farklı şekillerde istihdam edilmeleri neo-liberal politikaların/esnek kapitalizmin gereği olarak düşünülmüştür. Rekabete dayalı bir piyasa ve sözde verimliliği artırmanın amacı olarak görülen esnekliğe dayalı bu istihdam türü işlevsel açıdan psiko-sosyal ve kültürel sıkıntılara yol açabildiği gibi öğretmenler arasında eşitsizliğe, hak mahrumiyetine, önemsizleştirmeye ve yabancılaştırmaya da neden olabilmektedir. Kısacası derin güvencesizlik ve önemsizleştirme prekaryalaşmaya davetiye çıkarmaktadır. Prekaryalaşma ekonomik, ticari, medya gibi alanlarda

olduğu gibi eğitim ve akademik/bilimsel alanı da etkisi altına aldığı görülmektedir (Vatansever ve Yalçın, 2015: 111,112).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı ücretli öğretmenlerin konumlarını (güvencesizliği) nasıl yorumladıklarını, bu uygulamadan ne ölçüde etkilendiklerini, çevrelerinin kendilerine karşı tutumlarının nasıllığını ve buldukları muhitlerde sosyal ilişkilerinin işlevselliğini anlamaya çalışmak ve bu esnek ve güvencesiz sosyolojik durumun bireyleri nasıl prekaryalaştırdığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda ücretli öğretmenlere açık uçlu bazı sorular sorulmuştur. Sorular şunlardır:

1. Çalışma hayatınız hakkında bilgi verir misiniz?
2. Branşınız nedir? Neden başka bir iş değil de ücretli öğretmenlik yapıyorsunuz?
3. Ücretli öğretmenlik sizin için ne anlam ifade ediyor?
4. Ücretli öğretmenlik uygulamasına yönelik tutumunuz nedir?
5. Çalıştığınız kurumda idare, öğrenci, kadrolu ve kadrosuz öğretmenlerle ilişkileriniz nasıldır?
6. Aile ve yakın çevrenizin size karşı tutumları nasıl olmaktadır?
7. İçinde bulunduğunuz durumu nasıl yorumluyorsunuz?
8. Sosyo-psikolojik açıdan güvencesizlik ne tür problemlere yol açmaktadır?
9. Çalıştığınız iş medeni halinizi/sosyal hayatınızı nasıl etkilemektedir?
10. Sizce ücretli öğretmenliğin riskleri nelerdir?
11. Sizce güvencesizlik sorunu nasıl çözülebilir?

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada ilgili alanın sosyal gerçekliğine uygun bir şekilde nitel araştırma yöntemi/derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, sosyolojide araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkân veren, yüz yüze/birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkân veren bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006: 101). Buna göre prekaryaya dair ortaya konulan teorik müktesebatın ışığında sorular hazırlanmış ve katılımcılar tespit edilmiştir. Saha araştırmasını kabul eden ücretli öğretmenlerle çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler en az 15 en fazla 35 dakika sürmüştür. İlk aşamada demografik bilgiler ikinci aşamada ise açık uçlu sorular sorulmuştur. Veriler, toplandıktan sonra çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmamızda gözlem tekniğinin verilerinden de yararlanılmıştır.

5. BULGULAR

5.1. Araştırmanın Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri

Çalışma grubu Muş merkezde bulunan 2 ilkokul, 2 ortaokul, 3 lise toplamda 7 okulda görev yapan ücretli öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılar katılımcı-1, katılımcı-2, katılımcı-3 şeklinde adlandırılmışlardır. 5 kadın ve 6 erkek olmak üzere toplamda 11 ücretli öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar 21-55 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların 6'sı bekâr, 5'i evli ve çocukludur. 1 kişi dışında tüm katılımcılar Muşludur. Katılımcıların 7'si mezun olduğu bölümün (Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Arapça, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sınıf Öğretmenliği) derslerine girmektedir. 4'ü ise mezun olduğu bölümün (Bilişim Teknolojileri/İngilizce, İşletme/İngilizce, Moda Tasarım/Sınıf Öğretmenliği) dışında derslere girmektedir. Katılımcıların en az 8 ay en fazla 19 yıl çalıştığı tespit edilmiştir.

5.2. Ücretli Öğretmenlerin Çalışma Durumu

Genel olarak ücretli öğretmenler çalışma hayatlarının yoğun, tempolu, yorucu geçtiğini ve çoğu zaman birden fazla iş ile meşgul olduklarını ve bu doğrultuda kimisi haftanın iki günü, kimisi de haftanın beş günü okula geldiğini söylemektedir. Araştırma grubumuzda yer alan ücretli öğretmenler en az 20 en fazla 30 saat derse girmektedir. Bu öğretmenler, ek ders karşılığı yani girdikleri ders saati kadar ücret alabilmektedir.* Bir nevi part-time çalıştıkları söylenebilir. Hafta sonları ücret almamaktadırlar. Sigortaları çalıştıkları saat üzerinden hesaplanarak yapılmaktadır. Katılımcılardan biri (katılımcı-4) sigortanın yapılması konusunda bölgesel farklılıkların olduğunu belirtmektedir. "Bizim bölgede (doğuda) saate bakılıyor. Başka yerde (batıda) güne bakılıyor. Biz de saate göre prim, onlarda 30 gün prim veriliyor."[†]

Ücretli öğretmenler, kadrolu öğretmenlerin faydalandığı bazı haklardan faydalanamamaktadır. Örneğin, kadrolular nöbet ücreti alırken ücretli öğretmenler bu imkândan yararlanamamaktadır. MEB'in yaptığı bazı sınavlarda görev verilmemektedir. Katılımcılar arasında 2 kişi hariç diğerleri nöbet ücreti almaktadır.[‡] Tatil yapma, devamsızlık yapma ya da izin veya sağlık raporu alma şansları yoktur. Katılımcılardan biri (katılımcı-5): "Okulu, öğrenciyi teslim ediyorlar. Fakat sınav görevlendirmelerinde görev verilmiyor. MEB'in yaptırdığı açıköğretim ve sürücü kursu sınavlarında

* Son zamanlarda medyada ek ders karşılığında görevlendirilen ücretli öğretmenlerin maaşlarında hükümetin yüz günlük eylem planı dâhilinde iyileştirmeye dönük ciddi bazı düzenlemelerin olacağına dair haberler çıkmaktadır. Görüştüğüm bazı ücretli öğretmenlerin bu bağlamda bir beklentilerinin oluştuğunu ifade ettiler.

[†] Ücretli öğretmenlik mevzuu ilden ile farklılık göstermemektedir. Fakat öğretmenlerin bir kısmı böyle bir durumun olduğuna inanmaktadır. Nihayetinde bu iş MEB'in ortaya koymuş olduğu mevzuat üzerinden yürümektedir.

[‡] Bu tarz bir istisnai durum okuldan okula değişmektedir. Ayrıca öğretmenin ek dersi az ise okul idaresi öğretmene bu tarz bir uygulama getirebilir.

görev alamıyoruz. Ama idari memurlar görev alabiliyor.” şeklinde sitem etmektedir. Ücretli öğretmenler bu uygulamanın güven mevzusundan kaynaklandığını düşünmektedir. Öte yandan ücretli öğretmenler okul idaresi ile yapılan toplantılara (veli toplantısı ya da zümre toplantıları gibi) zorunlu olarak katılmaktadırlar. Okul aile işbirliği bağlamında yapılan aile ziyaretleri konusunda ise bir esneklik söz konusudur. Yani bu pratik okuldan okula değişebilmektedir.

5.3. Neden Ücretli Öğretmenlik?

Genel olarak görüştüğümüzde genç öğretmenler tecrübe kazanmak için ücretli öğretmenlik yaptıklarını söylemektedir. Ancak “Atama sıkıntısı olan bir bölümden mezunum. Bu ilde yapabileceğim başka bir iş imkânım yok. Özel sektöre de yönelmek istemediğim için ücretli öğretmenlik yapıyorum.” şeklinde sebep gösterenler de bulunmaktadır. Bazı öğretmenler ise öğretmenlik mesleğini sevdiğini ve kendi mesleklerini yapmak istedikleri için bu işi yaptıklarını ifade etmektedir. Görünürde, ücretli öğretmenliği tercih etmenin gerekçeleri bireyden bireye farklılık arz etmektedir. Ancak tümünün ortak bir kaygıda durdukları, benzer bir kaygının içerisinde konumlandıkları görülmektedir. Bu da asgarî ücretten düşük olan bir ücret karşılığında, bir kamu personelinin (öğretmenler) çalışma performansıyla eşdeğer bir yoğunlukta çalışmalarınıdır. Prekaryayı üreten şartları görürüz bu tutumun arkasında. Koruma sistemlerine dâhil edilmemişliğin içselleştirildiği bir durum söz konusudur. Prekarya örneklemindeki bireyler, hiyerarşik toplum yapısını ve bu yapının içerisinde kendilerine bırakılan alanı/payı içselleştirir ve tepkilerini buna göre organize ederler.

En dikkat çeken kişi 5. katılımcımız olmuştur. 54 yaşında ve emekli olduğu halde 2,5 yıldır ek ders karşılığı çalışmaktadır. Ücretli öğretmenlik yapma sebebini sorduğumuzda; mezun olduğu bölüme dair birikimini/tecrübelerini aktarmayı sevdiğinden, bu işi yaptığını söylemektedir. Yani bir gönüllülük esaslı söz konusudur. Burada katılımcımız bize yaşı ve bulunduğu duruma karşı tutumu prekaryadan “mutlu mesutlular”ı hatırlatmaktadır. Emekli maaşı olmasına rağmen keyfî olarak düşük ücretli bir mesleği icra etmesi, yani prekaryaya isteyerek dâhil olması prekaryalaşmaya rıza gösterdiğini söyleyebiliriz. Ücretli öğretmenlik tercihinde elbette dışardan bu işi kabul etmeleri için baskılayıcı bir zorunluluk yoktur. Bireyler rızasıyla bu işe başvurur ve işin işlevselliği konusunda ortaya çıkabilecek sıkıntılara katlanılması gerektiğini bilirler. Fakat bu işi tercih etmenin harici bazı nedenleri vardır. Örneğin çalışmamızda söz konusu olan katılımcıların neredeyse tamamı (katılımcı-5 hariç) ekonomik kaygı sebebiyle ek ders karşılığı çalıştığını ya doğrudan bize aktarmış ya da dolaylı bir şekilde bu durumu imâ etmişlerdir. Dolayısıyla prekaryalaşmanın önemli bir nedeni olarak kabul edilen yoksulluk ajandası bu işin kabulünde çok önemli bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Standing (2017b: 37)'e göre yoksulluk, düşük gelirli işlerde çalışmak ya da ücretlendirilmemiş işlerde tecrübe kazanmak için refah devleti tarafından vatandaşlara baskılanan bir tuzaktır.

5.4. Ücretli Öğretmenlik Nedir?

Katılımcı-4 ücretli öğretmenliği “günü birlik bir iş” olarak görmektedir. Katılımcı-3 ise istihdam farklılığı olsa da “Öğretmen olduğumun farkındayım.” diyerek öğretmen olduğunun bilincinin zihninde yerleşik olduğunu, kadrolu veya kadrosuz farkını önemsemediğini sadece öğretmen olmanın anlamını yaşadığını ifade etmektedir. Katılımcı-1 ise “Derste öğretmensin, bitmiştir.” diyerek diğer öğretmeni destekler niteliktedir. Katılımcı-6 da bize “Emeğin karşılığını alamama” olarak ücretli öğretmenliğin kendisi için çok anlamlı görünmediğini belirtmiştir. Katılımcı-2 ise “haksızlığı” çağrıştırdığını ve bu nedenle “ücretli öğretmenlik” tanımı yerine “vekil öğretmenlik” kavramını kullanmanın daha uygun olduğunu dile getirmiştir. Bu yaklaşımla istihdama dayalı ayrımı kabul etmediğini dile getirmek istemektedir. Katılımcı-9 ise “eşitsizliği, geçiciliği ve sıkıntıyı” ifade ettiğini söylemektedir. Katılımcı-8 ücretli olma durumu sebebiyle öğrencilik dönemindeki stajyerlik durumu ile aynı görmektedir. Bu sebeple de bu tarz öğretmenlik uygulamasını atanmadan önce bir hazırlık dönemi olarak gördüğünü söylemektedir. Katılımcı-1, katılımcı-4 ve katılımcı-8 ücretli öğretmenlik sosyolojisini “Toplumsal bir yara, toplumun kanayan yarası” olarak tanımlamaktadır.

Genel olarak bu soru doğrultusunda sahadan edindiğimiz izlenim şudur: ücretli öğretmenler çalışmaya başladıktan sonra ücretli öğretmenlik pratiğiyle tanışmakta ve bu bağlam üzerinden atama türünün ismi dâhil, uygulamaya dönük bütün grameri sorgulamaktadırlar. Bunun elbette birçok sebebi vardır. Kanaatimizce bu sorgulamada öne çıkan nedenlerden biri yapılan işin mahiyeti ve karşılığında alınan ücretin ciddiyetsizliğidir. Yanı sıra aynı işi yapan kadrolu öğretmenlerle yaptıkları kıyastır. Dolayısıyla prekaryalaşmada ayırt edici bir özellik olarak kabul edilen “emekten koparılmama” durumu ortaya çıkmaktadır. Buna göre birey/prekarya, süreç içerisinde emeği ile olan bağını psikolojik olarak koparmakta ve emeği ile araçsal ve aralıklı bir ilişkiye girmektedir. Bu yüzden çalışan birey, vermiş olduğu emekten ya da yapmakta olduğu işin değersel önemi ile ilgilenmekten ziyade, genellikle resmi evraklardaki meslek hanesine ne yazılacağını düşünmektedir. Aslında burada yazılanlardan da pek emin değildir. Bu durumda da birey, icra ettiği mesleğin kendisini şereflilediği şeklinde var olan payeyi çok fazla düşünmemektedir. Bu anlamıyla yapılan işten kopuş özgürleştirici bir potansiyele sahip olabilir. “Sahip olduğum mesleğin beni tatmin ettiğini ya da beni mutluluğa götürdüğünü kimse bana söylemesin. Ben bu işi para için yapıyorum. Kendi hayatımı da bu işin dışında bulup geliştireceğim (Standing, 2017b: 31/2). Bu durumda, bireyler, günlük yaşamlarının neredeyse tümünü kapsayan bir emek sürecine yabancılaşmakta, kendi kimlikleri ile

icra ettikleri meslek arasında bir ayrıma gitmektedirler. Muvakkaten bulunma, muvakkaten ait olma benzeri savunma mekanizmaları geliştirerek bu durumun yarattığı olumsuz algı ve duygu yükünden kurtulmayı amaçlamaktadırlar. Kendilerine ait saydıkları zaman ile kendilerinden koparılmış zaman arasında bir çizgi çekerek günlük yaşamın içerisinde yan yana ve fakat birbiriyle bağlantısı olmayan dünyalar inşa ederler. Ne ki günlük yaşamın bu şekilde bölünmesinin daha büyük sorunlar doğurduğunu düşünebiliriz. Çünkü iş yükü dolayısıyla hem kendilerine ait bir zaman dilimi kalmamakta hem ücretin düşüklüğü sebebiyle temel ihtiyaçları karşılamakla yetinmektedirler. Geç kapitalist toplumların güvenlik sistemlerinin ve varoluş mekânlarının maddî düzey üzerinden kurulduğu düşünüldüğünde, sağlıktan eğlenceye, giyimden tatile kadar birçok modern gereksinimin karşılanmadığı görülebilir.

5.5. Ücretli Öğretmenlik Uygulamasına Yönelik Tutumlar

Genel olarak eğitim camiasında ücretli öğretmenlik uygulamasına yönelik tutumlar olumsuz nitelikte olmaktadır ve bu uygulama çoğu kişi tarafından desteklenmemektedir. Öğretmenler odasında bu sistem bazlı öğretmen açığının giderilmesi, doğru olmayan bir uygulama olarak tartışılmaktadır. Çalışanın hakkı tam olarak verilmediği için öğretmenin yeterli düzeyde bir performans ortaya koyamadığına dair yorumlarla karşılaştık. Katılımcı-4: “Bu uygulama etik ve mantıklı değil, zorunlu olarak yapılan bir iştir. Bir nevi kayıt dışılık söz konusudur. Çünkü çalışanın ücreti ve sigortasından kısımlar yapılmaktadır. Desteklemiyorum. İhtiyaç var ve bunun giderilmesi gerekli.” şeklinde görüşünü beyan etmektedir. Katılımcı-10: “Ek ders karşılığı çalışma sisteminin eleştirilecek çok yönü var: bu çalışma biçiminde haksızlık, adaletsizlik, emek sömürsü var.” Katılımcı-4: “Kabul edilmeyecek bir şey. Normal öğretmen (kadrolu) ile aynı işi yani aynı çalışmayı yapıyorsun. Fakat ayrı olarak sıfatlandırılıyorsun ve az miktarda ücret alıyorsun.”

Katılımcı-5: “Uygulamayı desteklemiyorum. Öğretmende ihtisaslaşma, tecrübe olması lazım. Sorun şu; öğrenciye haksızlık, tabi öğretmene de haksızlık ve mağduriyet var. Ücretlerde eşit değil. Bir de mesleği olanla olmayan bir değil (burada mezun olunan bölüm ile ücretli öğretmenlik yapan ve mezun olunan bölüm dışında ücretli öğretmenlikten bahsedilmektedir). İşe devam sıkıntısı var. Kadrolu öğretmen kendini mesleki alanda geliştirirken, ücretli öğretmen geliştiremiyor.” şeklinde görüşlerini ortaya koymaktadır. Diğer katılımcılar ise mecburi olarak yanlış bir uygulamanın içinde bulduklarını söylemektedirler ve tek olumlu olarak gördükleri şey; geçici de olsa yapmakta oldukları bir işlerinin var olduğu düşüncesi olmaktadır.

“Yıllarca okumanın, çalışmanın/emeğin karşılığı bu olmamalıdır.” şeklinde sitem edenler de var. Burada zorlayıcı şartlar (ekonomik) sebebiyle “Hiç yoktan iyidir” düşüncesinin olduğu

görülmektedir. Esnek ve güvencesiz koşullarda mecburi olarak çalışılmaktadır. Yapılan, uyum sağlamaya çalışılan uygulamanın yanlış olduğu bilinci zihinlerde yerleşiktir. Fakat yaşam koşullarının pahalılığı vs. gibi nedenlerden dolayı ağır aksak da olsa ücretli öğretmenlik sistemine uyulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda mesleki anlamda uzun vadeli/güven veren kimlik yoksunluğu ya da öğretmenleri hayata bağlayan bir anlatının olmaması onları hüsrana, yabancılaşmaya, kaygı ve anomik çaresizliğin kaynağına doğru yönlendirebilir (Standing, 2017b: 31).

Ayrıca araştırmamıza katılan katılımcıların bazıları çalıştığı kurum ve çevresinde hiçbir sorun yaşamadığını, bir kısmı da olumsuz nitelikte çeşitli sıkıntılar yaşadığını dile getirmiştir. Okul idaresi ile ilişkiler noktasında kimi aile ortamında olduğu yaklaşımını ortaya koyarken kimi de sınıf ayrımı yapıldığını söylemektedir. Katılımcı-4: “Bu camiada ikinci sınıf olarak görülüyoruz. Bakışlardan bunları anlıyoruz. Kadrolularla aramızda statü farkı var. Bazı öğretmenler hissettirmese de durum böyle... İdare de bizi çok fazla ciddiye almıyor. Geçici gözüyle bakıp, kadrolunun sorumluluğunu bizden beklemiyor.” Katılımcı-8: “Herhangi bir sorun yaşamadım. Normalde ücretli öğretmene nöbet ücreti verilmez. Ama bizim okul, öğretmenleri eşit gördüğü için ayırım yapmıyor. Bize de nöbet ücreti veriliyor. İdarenin ve diğer öğretmenlerin yaklaşımı iyidir. Onlar da bizim durumumuzu haksızlık olarak görüyor. İdare konusunda şöyle bir durum ile karşılaşılabilir; idare ile ters düştüğünüzde işten atılabilirsiniz.” Katılımcı-1: “Hem İstanbul’da hem Muş’ta çalıştım. Eşit bir tavır sergilendi. Daha çok MEB kısmında ücretliye farklı bir tutum var. Okulda yalnızca öğretmensin. Arkadaş, okul, sınıf ortamı size verilen şablonda kısıtlama yok.” Katılımcı-6: “İdare de değil ama öğretmenler arasında ayırım belirgin oluyor. Geçici olduğumuzu düşündükleri için pek samimiyet kurmuyorlar. İlk geldiğimizde öğretmenler kadrolu olup olmadığımızı soruyor. Sonrasında ona göre muamele yapıyorlar.”

Katılımcı-5: “Çalıştığım kurumdakilerle hiçbir sıkıntı yaşamadım. Ama genelde ücretli öğretmene, öğretmen gözüyle bakılmıyor. Gelip gidici gözüyle bakılıyor. Hoca değişecek gözüyle bakılıyor. Daha önce çalıştığım bir okulda ücretli bir öğretmen, ücretli olduğunu gizliyordu. Sanki ayıp bir şeymiş gibi hissediyordu. Bir de öğretmenler odasına girmeye çekiniyordu. Ne kadar kötü bir durum bu... Ben de böyle davranıyorum. Benim ücretli olduğumu tek bir öğrencim fark etti. Sanırım o da ailesinden duymuştu. Büyük bir kızgınlıkla gelip bana “Sen ücretli öğretmenmişsin, gidecekmışsin” dedi. Ben de müsait bir zamanda onu karşıma aldım ve ücretli öğretmenlik ve durumum hakkında açıklama yaptım. Tabi çocuk beni çok sevdiği ve gitmemi istemediği için çok üzüldü. O da yapacak bir şeyin olmadığını, durumu kabullenmek zorunda olduğunu anladı. Bazı okullarda ücretli olduğunu öğrenen öğrenci ya da veli sana patronluk taslayabiliyor. İşin en zor yanı da budur.”

Genel olarak katılımcılar çalıştıkları kurumdakilerin onlara karşı tutumlarını bu şekilde ortaya koymaktadır. Aynı kurumda çalışan öğretmenlerin kurum içi kurdukları ilişkilere ve karşılaştıkları tutumlara baktığımızda okuldaki işlevselliğin göreceli bir şekilde algılandığını söyleyebiliriz. Örneğin biri, ikinci sınıf muamele görmedim derken bir diğeri ikinci sınıf muamele görüyorum, diyebilmektedir. Yanı sıra okul ortamı farklı olduğu için idarecinin, ücretli öğretmene yaklaşımı farklı olabilmektedir. Örneğin bir okulda nöbet ücreti verilir, aile ziyareti yapılır, veli ve zümre toplantılarına katılımları sağlanırken, bir başka okulda yalnızca veli ve zümre toplantılarına katılımları sağlanmaktadır. Öğrencinin ve velinin, ücretli öğretmene yaklaşımı farklı olabilmektedir. Genel olarak da öğretmenler, öğrencilerin ve velilerin ücretli olduklarını bilmediklerini söylemektedir. Veli, öğretmenin ücretli olduğunu öğrendiğinde (özellikle ilkokul öğretmenliğini yapanlar) çocuğunun sınıfının değiştirilmesini istemekte ve bunun için de elinden geleni yapmaktadır. Okul/öğretmenler, veli ve öğrenci ile ücretli öğretmen arasında var olan işlevsel kültür/diyalog biçimi öğretmenin özellikle mesleki anlamda performans dizgesini etkilemektedir. Bu bağlamda halk, öğretmeni aldığı diploma derecesi üzerinden değil, mesleki anlamda aldığı kadroya/statüye göre değerlendirmektedir.

Bu bulgular, prekarya modelinin yedeğinde düşünebilir. Prekaryada ortak bir sınıf bilinci gelişmez. Çevresel farklılıklar, kültürel kodlar, içselleştirilmiş şartlar sebebiyle yığılım hâlinde duran bireyler söz konusudur. Görüşmede elde edilen bulgular, ücretli öğretmenlerin buldukları kurumdaki tutumları ve kurumun şartları ile ücretleri arasındaki mesafeyi insanî bulmamakta, ancak bir zorunluluğun neticesi olarak ve benzerleriyle ortak bir eylem bilinci geliştirmeden yaşamaktadırlar. Belirsiz bir gelecekte ulaşılacağı varsayılan şartlar, tecrübe edilmekte olan şartların yerine ikâme edilmekte, sorunlu ve kaygı verici durum, gelecekteki bir çözüm üzerinden tepkisizce karşılanmaktadır. Bu durum da, ortak bir meslek bilincinin ya da ortak bir tepkiselliğin doğumunu geçiktirmektedir.

5.6. Ücretli Öğretmenlerin Aile ve Yakın Çevresi

Bazı bekâr katılımcılar ailelerinin kendilerine maddi manevi destek olduklarını söylemektedir. Bu bağlamda kimi katılımcılar aile ve yakın çevreden çalışıp KPSS sınavını kazanması gerektiğine dair tavsiyeler aldıklarını, bu tarz bir diyalogun aslında hoşlarına gitmediğini hatta KPSS türü sınavlarla ilgili konuşmalardan hiç hoşnut olmadıklarını dile getirmektedir. Katılımcıların konuyu biraz daha açmalarını istediğimizde, katılımcı-4: “Aile ve yakın çevrem, çocuklarım öğretmen olduğumu biliyor. Ama kadrolu olmadığımın sıkıntısını yaşıyorlar. Eşimde aynı şekilde...” diyerek durumunu ortaya koymaktadır. Katılımcı-6: “Ailem öğretmen olduğum için seviniyor. Ama az miktarda ücret almam

ailem için de sorun.” Katılımcı-9: “Ailem destek veriyor. Ama toplumsal açıdan saygın olmayan bir yaklaşım var. Öğretmenlik mesleği değerini yitirmiş.” diyerek hak ettiği değeri görmediğini belirtmektedir.” Katılımcı-10: “Ailem ve yakın çevrem dört gözle atanmamı bekliyor. Babam bana “yarım öğretmen” diye hitap ediyor. Yani babam durumumu bir türlü kabullenemiyor”. Katılımcı-6 ise “Babam İşkur’a (Türkiye İş Kurumu) başvur, en azından asgari ücret alırsın, sigortan tam yatar diyerek dalga geçiyor. Ama ben bu durumu çok fazla önemsemiyorum.” Katılımcı-7 ise “Ailem ve yakın çevremde halk arasında da yaygın bir şekilde kabul gören bir anlayış ile devlete kapağı at, devlette çalış düşüncesi mevcut.” Çalışan bireye/prekaryaya göre bu söylemde yani kadrolu bir işe girme konusunda çevreden gelen iyi niyet tavsiyelerinde bir baskının var olduğu düşüncesi hakimdir. Bu söylem prekaryanın güvencesizlik duygularına hitap edebilecek bir söylem olmadığı gibi tam tersi yönde sonuçlara da yol açabilir (Standing, 2017: 225).

Öte yandan ücretli öğretmenler arasından evli olanların çeşitli düzeylerde sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan ailevi sıkıntıların sorumlusu atanamama durumu gösterilmektedir. Bu doğrultuda katılımcı-4: “Başlangıçta idealist olarak işin maddi boyutuna takılmadım. Evlenince realist olarak maddi boyutuna indirgendim. Bazı tanıdık arkadaşlarım bu işi kör topal götürmeye çalışıyor. Ben ise bir taraftan başka işlerle de uğraşıyorum. Ücretlinin maaşı az, bu maaşla geçinmek çok zor.” şeklinde maddi açıdan zorluklara işaret etmektedir.

Diğer taraftan eşine maddi destek sağlamak için çalıştıklarını söyleyenler de var. Genel anlamda kadın, erkek kıyaslaması yaptığımızda ücretli öğretmenlik, ücretin az olması bakımından bireyleri sıkıntıya sokmaktadır. Özellikle de tek bir maaşla geçinenlerin işi daha da zor görünmektedir ve bu durum ailevî ilişkilerini etkileyebilmektedir. Kadınlarda ise eş çalışıyorsa eğer çalışsa da olur çalışmasa da mantığının yanında eşe destek olma, gelire katkıda bulunma durumu söz konusu olmaktadır. Bir katılımcı geçici öğretmenin aldığı ücretin az olması sebebiyle eşler arasında sıkıntıların olduğunu ve bu durumun bazı yerlerde boşanmalara yol açtığına dair izlenimlerini aktarmıştır. Dolayısıyla burada güvencesiz çalışanların ayırt edici bir özelliğiyle karşılaşılıyor. Prekarya demek herhangi bir zamanda elde edilen ücret ya da gelirin düzeyi değil, ihtiyaç olduğu zamanlarda yakın çevreden destek görememektir (Standing, 2017: 29). Ailevî krizler bu bağlamda bireyin prekaryalaşmasını ve tehlikeli alanlara/eylemlere yönlendirilmesini hızlandıracaktır.

5.7. Güvencesizlik Büyüyor

Katılımcılar içinde buldukları güvencesizlik durumunu “Başa gelen çekilir, denize düşen yılanı sarılır, iyileştirilmesi gereken toplumsal bir yara” şeklinde özetlemektedirler. Sennett’in “uzun vade yok” mottosu tam da bu gramer içindir diyebiliriz. Yine bu bağlamda “çöl büyüyor.” der Nietzsche.

Bazı katılımcılar güvencesizlik durumunu pek önemsemediklerini söyleseler de sosyo-psikolojik açıdan sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Katılımcı-7: “Sigorta az, ücret az, tatil yok, olsa da ücretten kesilir. Bunlara rağmen benim için önemli olan mutlu, huzurlu olmam ve kafamın rahat olmasıdır.” Bir başka katılımcı (katılımcı-11): “Herhangi bir güvence durumunun olmaması rahatlık hissini engelliyor. Güvencesizlik çalışma azmimi, ders içi ve ders dışı performansımı bir şekilde etkiliyor.” Katılımcı-4 ise ek ders karşılığı çalışmayı “talihsizlik” olarak yorumlamaktadır. Katılımcı-3: “Herhangi bir güvencemiz yok. Her an iş bitecek modunda olmak çok kötü.” İnsan belirsizlik/güvencesizlik yüzünden aksilikler ile karşılaşma olasılığını hesaplayamaz. Katılımcı-4: geleceğe dair ciddi kaygılarının olduğunu ve zaman zaman gelecekte ortaya çıkması muhtemel sıkıntılara katlanamayacağını düşündüğünü dile getirmiştir. Katılımcı-7, genel anlamda birçok ücretlinin geleceğe güvenle bakamama, norm fazlalığından dolayı her an işten çıkarılma korkusu içinde olduklarını söylemektedir. Katılımcı-9, “Boşta kalma korkusu yaşıyorum. Böyle devam mı edeceğim? Atanacak mıyım? vb. sorular beni korkutuyor...” şeklinde bir durum analizi yapmaktadır. Görüldüğü üzere çok az sayıda da olsa ücretli öğretmenler arasında meseleye iyi tarafından bakabilenler de vardır. Fakat genel olarak güvencesizlik üzerinden kötümser tablolar çizenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Şimdi ve geleceğe dair korku, aksilikler, belirsizlikler ve tehlikelerle karşılaşma olasılığı ve bu olasılıkların sebep olacağı kaybın bedeli Standing’e göre çok yüksektir. Bunlarla başa çıkma ve yeniden belini doğrultabilme becerisi daha düşük durumdadır. Aslında bu sosyoloji risk toplumu paradigmasının varsaydığından daha endişe vericidir (Standing, 2017b: 35).

Bir aciliyet içerisinde kabullenilen ve giderek çatallanan bir sorun söz konusudur. Acil bir şekilde, ücretli işe başlama endişesiyle kabul edilen ve ertesinde iş yükünün yoğunluğu dolayısıyla KPSS benzeri sınavlara hazırlanmaya ya da kendini başka bir yeterlilik alanına yetiştirmeye vaktin kalmadığı bu sorun belirsizlik duygusunu pekiştirmektedir. Acil çözüm olarak kabul edilen ücretli öğretmenlik, geleceğe dönük güvence içermemesi dolayısıyla bireyleri endişeli bir bekleyişin içerisine sürüklemektedir. Hem geleceğe hazırlanmayı olanaksız kılmakta hem geleceğe karşı bir güvence sağlamadığından endişeli bekleyişi büyütmektedir. Toparlarsak, ücretli öğretmenliğin belirsiz, güvencesiz ve riskli bir atmosferde günü kurtarma kaygısının başat olduğu ve geleceğe yönelik kalıcı bir çözümün bulunmadığı, kapsamındaki bireyleri sürekli aynı sınırdan tutan bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Prekaryanın çakılı kaldığı sorunlar içerisinde giderek kimliksizleşmesi ve dolayısıyla toplumsal katılımdan uzak düşmesi (Kimlikler, toplumsal katılımı olanaklı kılar. Sözelimi nüfus kimliğinin -ki belirli bir yurttaşlık fikriyle kurulan yasal bir kimliktir- yokluğunda bireyler, tüm toplumsal edimlerden mahrum bırakılırlar. Yanı sıra kabul edilmeyen kimlikler, kendi yaşam

biçimlerinin gereklerini gettolaştırılan ara sokaklarda yaşamaya zorlanırlar.) sorunuyla yakınlık içerisinde okunabilir bu durum. Geç kapitalist toplumlarda bireyler, yasal kimlikleri kadar toplumsal katılıma dâhil edilirler. Kimliksizleş(tir)meler, toplumsal katılımdan alıkoyar ve doğası gereği toplumsal bir varlık olan insanın varoluşunun önüne bir sınır çizer.

5.8. Ücretli Öğretmenliğin Riskleri

Çalışmamızda ek ders karşılığı çalışan öğretmenlere ücretli öğretmenliğin riskleri nedir sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bu soruyu daha çok öğretmenlik mesleğine dönük sıkıntılar üzerinden tanımlamışlardır. Burada risk tehlike anlamında ya da olumsuz sonuç doğurma olasılığı ekseninde kullanılmaktadır. Buna göre katılımcı-1: bir öğretmen mezun olduğu bölüm/branş dolayımında çalışmıyorsa bu durum hem kendisi hem öğrenciler için sıkıntılı olabilir. Başka bir ifadeyle sınıf öğretmenliği dışında bir bölümden mezun olup da sınıf öğretmenliği yapmak kendisi ve öğrenciler için dezavantajlı bir durumdur. Bu uygulamaya dönük bilimsel olarak kanıtlanmamış ama öğretmenler odasında konuşulanlara göre ücretli öğretmenliğin yoğun çalıştıkları bölgelerde eğitim-öğretim açısından altyapısı iyi olmayan öğrenciler yetişmektedir. Yani bu bölgelerde başarılı olma düzeyi çok düşüktür. Katılımcı-2 için ise öğrencinin kendisini ek ders karşılığı çalışan biri olduğunu öğrenmesi durumunda öğretmenini farklı bir konumda değerlendirdiğinden yakınmıştır. Katılımcı-3'e göre her an işten çıkarılma durumuna rağmen bu işi yapmayı göze almak bir risktir. Katılımcı-4'e göre ise ücretli öğretmenlik baştan sona bir risktir. Esnek ve güvencesiz koşullara rağmen böyle bir işte çalışma kararı almak rasyonel bir eylem değildir. Ayrıca velinin herhangi bir yanlış anlaşılma veya en ufak bir sıkıntı üzerine kendilerini çok daha rahat bir şekilde MEB'e veya okul idaresine şikâyet ettiklerini ve bu durumun kendilerinde sıkıntılara yol açtığını ifade etmiştir. Genel olarak temel problem farklı alanda çalışmak, süreç içerisinde ortaya çıkan sıkıntılardan dolayı görevde verimli olamamak, geleceğe dönük ortaya çıkan belirsizlik ve güven sorunsalı olduğu görülmektedir. Geçici çalışıyor olmak kurum ve çevresinde ayrıksı bir durum olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla prekaryalaşma sürecinde ihtiyaç olduğu zamanlarda akraba, aile vb. gibi yakın çevreden destek görememe sonucunda birey çok daha tehlikeli sınıflara/cemaatlere doğru yönelebilir (Standing, 2017: 29). Buna göre süreç içerisinde her türlü eylemin içerdiği risk katmanı bireyin kendisini gerçekleştirme dolayımında engelleyici görünmektedir. Bazı insanlar, durumlarının kırılganlığının farkına varmaları sonucunda ortaya çıkan herhangi bir şokun/tehlikenin onları yakabileceğini bilirler. Bu nedenle etkili ve yeterli bir sistem, insanları şoklarla, risklerle ve tehlikelerle baş etmeye hazırlayacak nitelikte ortalama bir güven ve cesaretle yetiştirmenin yollarını bulup uygulamaya koymalıdır (Standing, 2017b: 325).

5.9. Bir Çözüm Var mı?

Güvencesiz kavramı genellikle güvensiz kelimesinin eş anlamlısı olarak düşünülür. Fakat güvencesiz olma hali, başka birisinin iradesine tabi olma anlamına da gelmektedir. Bu durum haklarından yoksun bir şekilde bir hayır kurumuna, sendikaya ya da bürokrasinin himmetine bağlı bir biçimde ricacı konumunda olan bir insanı tanımlar (Standing, 2017b: 30). Standing'in güvencesizliğe yüklemiş olduğu bu anlam ücretli öğretmenlerin konumlarının düzeltilmesine dönük olarak geliştirdikleri söylem arasında seçici yakınlık var gibi görünmektedir. Bu bağlamda araştırmamıza katılan ücretli öğretmenlerden katılımcı-1'e göre mesele hükümetin ya da bürokrasinin istihdam sorununun halletmesi ile giderilecek kadar basittir. İstihdam sorununun halledilmesi ile ücretli öğretmenlerin de atanacağını düşünmektedir. Katılımcı-2: ücretli öğretmenlerin güvencesizliğinin halledilmesine dönük öğretmenleri sivil itaatsizliğe davet etmektedir. Ona göre bu kurumda problemlerin mevcut uygulamalarla çözülmesi çok zordur. Katılımcı-4: "Ya bu işi tamamen kaldırırsınlar ya da devam edeceklerse adam gibi yapsınlar. Öğretmene öğretmen hakkı tanınsın." şeklinde sert bir dil kullanmaktadır. Aslında bu söylem ile ücretli öğretmen, kendisinin tam anlamıyla bir "öğretmen" olmadığını da itiraf etmektedir. Katılımcı-5: "Ücretlilerin maaşları düzeltilmeli". Katılımcı-6: "Okul idaresi başarılı olan ücretli öğretmenleri MEB'e bildirip onların kalıcı olmasını sağlayabilir." Buna örnek olarak hükümetin KPSS sınavı, artı 5 yıl ve üzeri çalışanların kadroya alınmasına dönük olan uygulamayı göstermektedir. Fakat bu uygulama bazı öğretmenlere göre doğru bir uygulama değildir. Bir katılımcı, 19 yıl ücretli öğretmenlik yapmış olmasına rağmen KPSS sınavına girmediği için bu haktan faydalanamayacağını ifade etmiştir. Aslında mevzuya genel olarak baktığımızda konunun ıslah edilmesi için ek ders karşılığında çalışanların ajandalarından sadra şifa olabilecek bir reçete ortaya koymak zor gibi görünmektedir. Güvencesiz, düşük ücretli ve cazip olmayan bir statüde çalışmayı kabul etmek öğrenilmiş çaresizlik sendromu gibi bir şeydir. Bu durumda ücretli öğretmenin durumunu sadece kaderci bir bakış pekiştirebilir.

Peki, bu uygulama nereye veya ne zamana kadar devam edecek? Tuncer (2012), kadrosuz öğretmen görüşleri dâhilinde çalışma koşullarının iyileştirilmesi, bu öğretmenlerin motive edilmeleri ve performanslarının iyileştirilmesi noktasında "ücret, özlük hakları, çalışma koşulları" gibi konularda düzenlemeler yapılması gerektiğini söylemektedir. Ancak esnek uygulamalar yerine daha kalıcı kurumsal işlevselliklere yönelmek gerekir. Farklı atama türleri yerine halkın kabul ettiği bir sistemle istihdamın giderilmesi daha makul görünmektedir.

Mevzuya sadece öğretmen açığını kapatmak ya da öğrencilerin derslerini dolu geçirmek açısından bakılmamalıdır. Bu durumda iş değişebilmektedir. Prekarya sosyolojisi üzerinden yaptığımız bu okumada çalışan ücretli öğretmenlerin içine düştükleri belirsiz durumların çeşitli tehlike ve riskler taşıdığı gerçeği göz ardı edilemez. Zira belirsizlik bu sosyolojinin en önemli hastalığıdır. Bu nedenle bu uygulamanın çok daha fazla sıkıntılara neden olmaması açısından sonlandırılması gerektiğini düşünüyoruz. Uygulamanın kaldırılma durumu mümkün değilse, en azından ücret ve haklar bağlamında çeşitli iyileştirmeler yapılmalıdır. Ücretli olarak atanan öğretmen bir şekilde önemli biri olduğu/öğretmen olduğu kendisine hissettirilmelidir. Ayrıca üç veya beş yıldan fazla ücretli öğretmenlik yapanlara farklı bir ücret verilebilir veya kalıcı olmaları adına sözleşmeler yapılabilir. Performansı iyi olanlara kadro hakkı tanınabilir. Şayet bu alanla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmazsa ücretli öğretmenler kolektif anlamda sistem karşıtı tehlikeli bir dönüşüm içerisine girebilirler.

SONUÇ

Ücretli öğretmenlik, öğretmen istihdam türlerinden biridir. Ücretli öğretmenler norm eksikliği ya da ihtiyaç olması durumunda kadrolu öğretmen boşluğunu doldurmak amaçlı istihdam edilmektedir. Bu çalışmada bu istihdam türü veya sosyolojisi prekarya yaklaşımı odaklı bir okumaya tabi tutulmuştur. Beck, Bauman, Bourdieu, Sennett ve özellikle Guy Standing tarafından sınırları çizilen prekarya, güvencesiz ve belirsiz koşullarda ve esnekliğe tabi tutulan çalışanlardır. Küresel hegemonyanın çocuğu olan bu sınıf artık her yerededir. Prekarya postkapitalist ve postproleterya olan tehlikeli bir gruptur. Herhangi bir işe sahip olmak düşüncesi ve elindekilerini kaybetme korkuları/riskleri vardır.

Alan araştırmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre ücretli öğretmenler kurumsal açıdan çalışma koşulları ve durumları atanmış olanlarla aynı olmasına rağmen çok az ücret almakta, sigorta gibi çeşitli güvencelerden yoksun olmakta ve öğretmenlik mesleğinin özlük haklarından faydalanamamaktadırlar. Bu grubun geleceğe dair düşünce ve umutları çok belirsizdir. Başka bir ifadeyle bu çalışan sınıfın iş güvencesi veya herhangi bir iş sözleşmesi olmadığı için işten çıkarılma tedirginliği veya geçici çalışma süresi sonrası belirsizlikler yaşadıklarından dolayı prekaryaya ait sosyal sınıfların duygularını ve söylemlerini sosyolojik olarak gösterebilmektedir. Bu ücretli öğretmenler sınıfı, Bourdieucu anlamda prekaryalaşan bir habitusa rıza göstererek tevekküle zorlanmış görünmektedir.

Prekaryalaşmak özel sektörde, kamuda, medyada, ekonomide, ticarete olduğu gibi eğitim alanında da hissedilir bir şekilde kendisini göstermektedir. Ücretli öğretmenlere göre eğitim kurumu

şirket mantığıyla hareket etmekte ve bu bağlamda ekonomik sermaye odaklı çalışmaktadır. Çözüm; eğitimi meta olmaktan çıkarmak ve çalışmayı bir bütün olarak üretici ve yeniden üretici bir etkinlik olarak tanımlamaktan geçmektedir. Yani eğitimin yeniden eğitimleşmesi gerekir. Sonuç olarak bir gelecek var mı? Standing'in ifadesiyle "zafer ancak prekarya, kendisini lağvettiğinde gerçek olacaktır."

KAYNAKÇA

- Baykan, Erdal. *Dua Üzerine: Din Felsefesi Okumaları*. Van: Bilge Adamlar, 2009.
- Beck, Ulrich. *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. Çev. Kazım Özdalga ve Bülent Doğan. İstanbul: İthaki, 2011.
- Bourdieu, Pierre. *Karşı Ateşler*, Çev. Halime Yücel. İstanbul: YKY, 2006.
- Çolak, Esra. "Akademide Güvencesiz Çalışma: Araştırma Görevlilerinin Deneyimleri". *Vira-Verita E-Dergi*, sayı 2, (2015): 23-44. <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/akademide-guvencesiz-calisma-arastirma-gorevlilerinin-deneyimleri.pdf> (E.T: 11.11.2018).
- Günerigök, Mustafa. *Risk Toplumu ve Din: Yeni Bir Sosyolojiye Doğru*. Ankara: Maarif Mektepleri, 2018.
- Marshall, Gordon.(1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim Sanat, 1999.
- Oğuz Şebnem, "Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletaryadan "Prekarya"ya mı"? *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 271, (2011): 7-24. <http://mulkiyedergi.org>. (E.T: 10.9.2018).
- Öğülmüş, Kürşad ve Nail Yıldırım, Gülay Aslan. "Ücretli Öğretmenlerin Görevlerini Yaparken Karşılaştıkları Sorunlar ve Ücretli Öğretmenlik Uygulamasının Okul Yöneticilerince Değerlendirilmesi." *İlköğretim Online*, <http://ilkogretim-online.org.tr>. 12(4), (2013):1086-1099. (E.T: 02.10.2018).
- Polat, Selda. "Ücretli Öğretmenlik İstihdamının Yarattığı Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28, (2013): (67-68).
- Standing, Guy. *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. Çev. Ergin Bulut. İstanbul: İletişim, 2017.
- Standing, Guy. *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa*, Çev. Sercan Çınar, Senem Demiralp. İstanbul: İletişim, 2017b.
- Sennet, Richard. *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı, 2002.
- Tekin, Hasan Hüseyin, "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 3, Sayı 13, (2006): 101-116.
- Tuncer, Murat.(2012). "Türkiye'deki Kadrosuz Öğretmen İstihdamının Kadrosuz İstihdam Edilen Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (<http://sbe.gantep.edu.tr>). 11(3). (2012): 797-818
- Vatansever, Aslı ve Meral Gezici Yalçın. *Ne Ders Olsa Veririz: Araştırma Görevlisinin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü*. İstanbul: İletişim, 2015.